

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՄՈՒԹՅԱՆ 25 ՏԱՐԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՄՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1990թ. մայիսի 20-ին և հունիսի 3-ին Հայաստանում տեղի ունեցան խորհրդարանական ընտրություններ: Խորհրդային շուրջ 70-ամյա տիրապետության շրջանում դրանք մեր երկրում տեղի ունեցած առաջին ալլըմտրանքային ընտրություններն էին:

Հունիսի 20-ին աշխատանքներն սկսեց ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը, որը, ի թիվս այլ հարցերի, ձեռնամուխ եղավ անկախության հռչակագրի ընդունմանը: Մինչ հռչակագրի վերջնական տեքստի ընդունումը խորհրդարանը մաս-մաս քննարկում և քվեարկությամբ հավանության էր արժանացնում փաստաթղթի դրույթները: Օգոստոսի 23-ին քվեարկության է դրվում և ամբողջ

ջությամբ ընդունվում «Հռչակագիր Հայաստանի անկախության մասին» փաստաթուղթը: Այն հիմնվում էր ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի 1989թ. դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» համատեղ որոշման վրա:

Հռչակագրի համաձայն Հայկական ԽՍՀ-ն վերանվանվեց Հայաստանի Հանրապետություն (կրճատ՝ Հայաստան, ՀՀ): Ամրագրվեցին ժողովրդավարական պետություններին բնորոշ քաղաքացիական իրավունքները, հայտարարվեց խոսքի, մամուլի, ժողովների ազատության մասին: Սահմանվում էր, որ ինքնիշխան ՀՀ-ի ամբողջ տա-

րածքում գործում են միայն ՀՀ սահմանադրությունը և օրենքները, որոնք գերակա էին լինելու ԽՍՀՄ օրենքների նկատմամբ: Հանրապետությունում ստեղծվելու էին սեփական զինված ուժեր, ներքին գործեր, պետական և հասարակական անվտանգության մարմիններ: Հռչակագիրը հիմք էր ծառայելու գործող սահմանադրության մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու, մասնա ՀՀ նոր սահմանադրության մշակման համար: Սրանով հիմք դրվեց Հայաստանի անկախացման գործընթացին, որի արդյունքում վերջ տրվեց Հայաստանում կոմունիստական կուսակցության շուրջ 70-ամյա քաղաքական մենափորձությանը:

ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը ցավակցական հեռագիր է հղել Թամ-րազյանների ընտանիքին. «Հրաչյա Թամրազյանը իր ողջ գործունեությամբ նվիրեց հայ ժողովրդի մշակութային ժառանգության, մասնավորապես միջնադարագիտության և նարեկացիագիտության ուսումնասիրմանը և արժանիորեն վաստակեց իր գործընկերների, ընթերցողների և ողջ մտավորականության հարգանքն ու համակրանքը:

Խորին ցավակցություն եմ հայտնում ձեզ, ձեր հարազատներին, մեր-ծավորներին և անվանի մտավորականի գործընկերներին»:

ԱՆՂԱՌՆԱԼԻ ԿՈՐՈՒՄՏ

Ս.թ. սեպտեմբերի 3-ին 62 տարեկանում երկարատև հիվանդությունից հետո կյանքից հեռացավ Երևանի Մ. Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտի՝ Մատենադարանի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, բանաստեղծ, թարգմանիչ Հրաչյա Հրանտի ԹԱՄՐԱԶՅԱՆԸ:

Հրաչյա Հրանտի ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ

նագրությունների, հիսունից ավելի հոդվածների և ուսումնասիրությունների հեղինակ է: Թամրազյանի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակում է եղել նաև Մեսրոպ Մաշտոցի, Դավիթ Անհաղթի և Դիոնիսիոս Արեոպագացու փոխառնությունների, Կիլիկիայի գրական դպրոցի ներկայացուցիչներից Ներսես Շնորհալու, Գրիգոր Տղայի, Ներսես Լամբրոնացու, ինչպես նաև Կոստանդին և Հովհաննես Երզնկացիների, Վարդան Անեցու և այլոց

մատենագրական ժառանգությունը: Հրաչյա Թամրազյանը նաև ճանաչված բանաստեղծ է, թարգմանիչ: Նրա բազմաթիվ բանաստեղծական և թարգմանական ժողովածուները ջերմ ընդունելության են արժանացել ընթերցողների և գրականագետների շրջանում: Նրա թարգմանությամբ առանձին ժողովածուներով լույս են տեսել Ս. Եսենինի, Վ. Մայակովսկու, Բ. Պաստերնակի ստեղծագործությունները, «20-րդ դարասկզբի ռուսական բանաստեղծությունը» ժողովածուն: Վերջին տարիներին Մատենադարանում կատարված ծավալուն աշխատանքների, բարեփոխումների, ձեռքբերումների ոգեշնչողը, առաջնորդն ու անմիջական մասնակիցն էր Հրաչյա Թամրազյանը: Հատկապես ձեռագրային ֆոնդի հարստացման գործում այդ տարիներին անմիջապես արդյունքներ գրանցվեցին: Մատենադարանի ձեռագրային հավաքածուն Հ. Թամրազյանի տնօրինության տարիներին ավելացավ շուրջ 2000 միավորով, իսկ ձեռք բերված արխիվային վավերագրերի թիվն անցնում է 30000 միավորից: Իր գիտական և գրական գործունեության համար Հրաչյա Թամրազյանն արժանացել է բազմաթիվ մրցանակների և պետական պարգևների: Հրաչյա Թամրազյանի ցավալի կորուստը հայ մշակույթի ու գիտության ասպարեզների համար մեծ ցավ է: Մեր խորին ցավակցությունն ենք հայտնում Թամրազյան ընտանիքին, մերծավորներին, ընկերներին ու երկրպագուներին:

Կառավարական
հանձնաժողով

...ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

➤ 1 Անկախության մասին հռչակագրի ընդունումից հետո Գերագույն խորհուրդը ձեռնամուխ եղավ հռչակագրի դրույթների կենսագործմանը: Օգոստոսի 24-ին օրենքներ և որոշումներ ընդունվեցին Հայկական ԽՍՀ-ի վերանվանման, պետական դրոշի, ինչպես նաև զինանշանի և պետական օրհներգի մասին: Վերականգնվեցին Հայաստանի առաջին համարապետության խորհրդանիշները:

Խորհրդային Միության աստիճանական փլուզման պայմաններում 1991թ. մարտի 1-ին Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդը որոշեց չմասնակցել մարտի 17-ին նորացված պայմանագրով անցկացվող ԽՍՀՄ-ի՝ որպես միասնական պետության պահպանման հարցով հանրաքվեին: Նույն օրը ՀՀ Գերագույն խորհուրդը, հիմնվելով Հայաստանի անկախության հռչակագրի դրույթների ու նպատակների վրա, որոշում կայացրեց 1991թ. սեպտեմբերի 21-ին Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ԽՍՀՄ-ի կազմից դուրս գալու հարցով հանրաքվե անցկացնել:

Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանի Հանրապետությանը միավորելու համարելով ոչ մոտիկ ապագայի խնդիր՝ ՀՀ իշխանություններն Արցախի ղեկավարությանը հորդորեցին Լեռնային Ղարաբաղն անկախ հայտարարել: 1991թ. սեպտեմբերի 2-ին Լեռնային Ղարաբաղի մարզային և Շահումյանի շրջանային խորհուրդների համատեղ նստաշրջանը հռչակեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախությունը՝ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի և նրան կից Շահումյանի շրջանների սահմաններում: Տվյալ իրա-

վիճակում Լեռնային Ղարաբաղի անկախությունը հռչակելն ամենաճիշտ և հեռանկարային որոշումն էր:

Հանրապետության անկախության վերականգնման խնդրում հայությունը միակամ էր: Չափազանց բարձր էր նաև քաղաքացիների ոգևորությունը ու սպասումները, ինչն արտահայտվեց հանրաքվեի մասնակցության չափազանց բարձր ցուցանիշով՝ 2.056.758 մարդ կամ քվեարկության իրավունք ունեցող քաղաքացիների 95,05 %-ը: Քվեարկության դրված՝ «Համաձայն եմ, որ Հայաստանի Հանրապետությունը լինի անկախ ժողովրդավարական պետություն» ԽՍՀՄ-ի կազմից դուրսե հարցին կողմ քվեարկեց ՀՀ քաղաքացիների գերակշիռ մասը՝ 2.042.627 մարդ (քվեարկելու իրավունք ունեցողների 94,39 %-ը): Դեմ քվեարկողների թիվը 10.002 էր, իսկ 4.129 քվեաթերթիկ անվավեր էր ճանաչվել: Հանրաքվեն անցավ առանց միջադեպերի ու խախտումների: ՀՀ Գերագույն խորհրդի սեպտեմբերի 23-ի նիստում պաշտոնապես ազդարարվեց հանրաքվեի արդյունքների մասին, և Գերագույն խորհուրդը, հիմք ընդունելով անցկացված հանրաքվեն, Հայաստանի Հանրապետությունը հռչակեց անկախ պետություն: Սեպտեմբերի 25-ին ՀՀ Գերագույն խորհուրդը հատուկ հայտարարություններով ԽՍՀՄ պետական խորհրդին, ՄԱԿ-ին, տարբեր պետություններին տեղեկացրեց հանրաքվեի արդյունքի և Հայաստանի Հանրապետությունն անկախ պետություն հռչակելու մասին:

Անկախության հանրաքվեին պատրաստվելուն զուգահեռ, խորհրդային մյուս

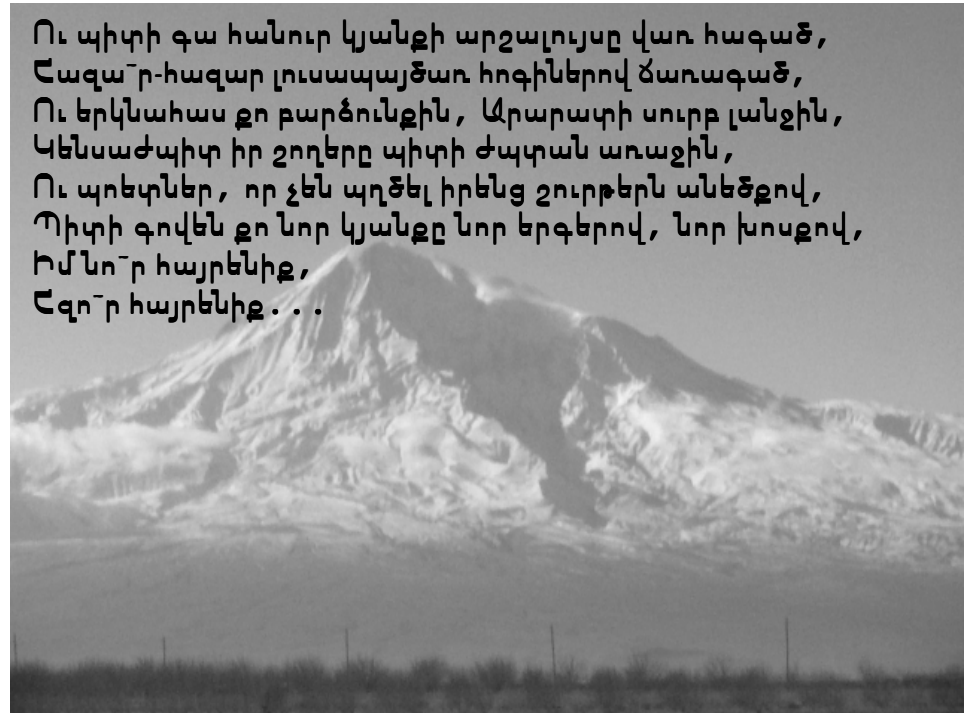
հանրապետությունների մամուլային, ՀՀ Գերագույն խորհուրդը որոշեց Հայաստանի Հանրապետությունում հիմնել հանրապետության նախագահի պաշտոն: Հոկտեմբերի 16-ին տեղի ունեցած ՀՀ նախագահի ընտրություններին մասնակցեց 1.518.059 մարդ՝ ընտրական իրավունք ունեցողների 70,4 %-ը: Ընտրությունների ժամանակ ստանալով 1.260.433 ձայն՝ ՀՀ նախագահ ընտրվեց Գերագույն խորհրդի նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանը:

Այսպես ծնունդ առավ Հայաստանի եր-

րորդ հանրապետությունը՝ որպես Հայաստանի առաջին (1918-1920 թթ.) և երկրորդ (խորհրդային) (1920-1991 թթ.) հանրապետությունների ժառանգորդ: Մերօրյա Հայաստանի Հանրապետությունը 1918թ. մայիսին ստեղծված հայկական անկախ պետականության առանց ընդհատումի շարունակական գոյության իրերեն ապացույցն է:

Համո ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ
Պատմական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտաշխատող

Ու պիտի գա հանուր կյանքի արջալույսը վառ հագած,
Շագա՛ր-հագար լուսապայծառ հոգիներով ճառագած,
Ու երկնահաս թռչուններին, Վրարապի սուրբ լանջին,
Կենսաժպիտ իր շողերը պիտի ժպտան առաջին,
Ու պոետներ, որ չեն պղծել իրենց շուրթերն անեծքով,
Պիտի գովեն թո՛ղ կյանքը նոր երգերով, նոր խոսքով,
Իմ նո՛ր հայրենիք,
Շգո՛ր հայրենիք...

ՀՀ ԳԱԱ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Ներկայացնում է ՀՀ ԳԱԱ սփյուռքի բաժինը

Ֆիզմաթ գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան ամրամ Արմեն Սեդրակյանը ծնվել է 1965 թվականին՝ Երևանում, հայտնի ֆիզիկոսների ընտանիքում: Հայրը՝ ակադեմիկոս, Երևանի պետական համալսարանի պրոֆ. Դավիթ Սեդրակյանն է: Բնականաբար, երիտասարդ Արմենի վրա ազդել է այն մթնոլորտը, որ տիրում էր տանը, թեպետ նրան միշտ զգուշացվել է, որ նրան սպասվում է ծանր աշխատանք, «նստակյացություն», համբերատարություն, կամքի մեծ լարում և անդադրաբար աշխատանք: Սակայն դպրոցական տարիներին մաթեմատիկան և ֆիզիկան հեշտ էին տրվում Արմենին և շատ բնական եղանակով այդ ընտրությունը՝ անկախ ծնողների ցանկությունից:

Արմեն Սեդրակյանը ավարտել է Երևանի թիվ 114 անգլիական թեքունով դպրոցը: Ֆիզիկայի նկատմամբ հետաքրքրությունն առաջացավ 8-րդ դասարանից: Դպրոցը բարձր առաջադիմությամբ ավարտելուց հետո ընդունվեց Երևանի պետական համալսարանի ֆիզիկայի ֆակուլտետը: Առաջին կուրսը ավարտեց գերազանցությամբ: 1983 թվականի ամռանը նա զորակոչվեց բանակ՝ զինվորական ծառայության (այդ ժամանակ դա պարտադիր էր 18 տարեկանը լրացած ուսանողների համար): Երկու տարի խորհրդային բանակում ծառայելուց հետո Արմեն Սեդրակյանը շարունակեց կրթությունը ԵՊՀ-ի նույն ֆակուլտետում:

1987 թ. կուրսի լավագույն ուսանողներից 3-ին գործուղեցին Գերմանիա՝ շարունակելու իրենց կրթությունը: Արմեն Սեդրակյանը 1989 թ. գերազանցությամբ ավարտեց Ռոստոկի համալսարանը: Ուսումը տեսական ֆիզիկայի ամբիոնում դժվար և միևնույն ժամանակ հետաքրքիր էր, և այդ էր հիմնական պատճառը, որ այդ ուղղությունը նա ընտրեց իբրև իր հիմնական մասնագիտություն:

Այդ տարիները, ըստ նրա, հետաքրքիր էին ինչպես գիտական և ուսումնական առումով, այնպես էլ նոր լեզվի (գերմաներեն) տիրապետելու և ԳԴՀ-ին ծանոթանալու իմաստով: Հայաստան վերդառնալուց հետո Արմեն Սեդրակյանը ընդունվեց ասպիրանտուրա՝ գիտությունների ազգային ակադեմիայի Բյուրականի աստղադի-

Արմեն Սեդրակյան

տարանի տեսական բաժնում, որը ղեկավարվում էր Վիկտոր Համբարձումյանի կողմից: Այդ տարիներին նա գրեց իր թեկնածուական ատենախոսությունը, որը նվիրված էր նեյտրոնային աստղերի ֆիզիկային, որը և պաշտպանեց 1992 թ.:

Արմեն Սեդրակյանը ցավով է հիշում, որ իր պաշտպանությունը համընկավ մեր հայրենիքում արմատական և գիտության համար ոչ բարենպաստ հայտնի փոփոխությունների հետ: Նա ստիպված էր իր գիտական գործունեությունը շարունակել արտերկրում: Նրա նպատակն էր հետաքրքիր և կարևոր աշխատանքներ անել աստղաֆիզիկայում և միջուկային ֆիզիկայում, և իր հանգամանքները, որոնք պայմանավորված էր առջև դրած ծրագրերը:

Նա աշխատել է աշխարհի տարբեր երկրներում և իմաստասերությամբ, ինչն էլ նպաստել է ծանոթանալու տարբեր երկրներում առկա գիտական նորություններին: Օրինակ՝ 1993-95 թթ. նա աշխատանքի անցավ Գերմանիայի Միջուկային Ֆիզիկայի Մաքս-Պլանկի համալսարան-

ում, իսկ 1996-98 թթ. տեղափոխվեց Միացյալ Նահանգների Կոնեկտիկտի համալսարան, իսկ 1998-2001 թթ. Արմեն Սեդրակյանն արդեն աշխատում էր Հոլանդիայի Գրոնինգենի համալսարանում, իսկ 2002-ից մինչև օրս աշխատում է Գերմանիայում:

2002 թ. Գերմանիայի Տյուբինգենի համալսարանում Արմեն Սեդրակյանը պաշտպանեց «Compact stars: Aspects of nuclear and particle physics» թեմայով դոկտորական ատենախոսությունը:

Արմեն Սեդրակյանը մոտ 120 գիտական աշխատանքների հեղինակ է, որոնք տպագրված են համաշխարհային ճանաչում ունեցող գիտական ամսագրերում: Որպես ֆիզիկոս նա համարում է, որ իր աշխատանքների ուղղությունները բազմազան են՝ աշխատանքներ աստղաֆիզիկայի, միջուկային ֆիզիկայի, քվանտային խորոնդինամիկայի, սառը ատոմների ֆիզիկայի ոլորտներում: Նա այս տարիների ընթացքում համագործակցել է տարբեր երկրների մեծ ճանաչում ունեցող գիտ-

նականների հետ և ունի համագործակցության լայն կապեր:

Այս ամենով հանդերձ, Արմեն Սեդրակյանը չի մոռանում համագործակցությունը մայր Հայաստանի գիտական շրջանակների հետ: Սկսած 2008-ից նրա ջանքերով կազմակերպվում են գիտաժողովներ Երևանում՝ ԵՄՀ-ի տեսական ամբիոնի աշխատակիցների հետ միասին: Առաջին կոնֆերանսը նվիրված էր Վիկտոր Համբարձումյանի 100-ամյակին: Քանի որ այդ գիտաժողովները շատ մեծ հաջողություն արձանագրեցին, որոշվեց շարունակական կոնֆերանսներ կազմակերպել «Կոմպակտ աստղերի ժամանակակից ֆիզիկա և ռելատիվիստիկ գրավիտացիա» թեմայով: Վերջին գիտաժողովը Երևանում տեղի ունեցավ 2015 թ.: Նրա ամիջակա ջանքերով կազմակերպվել է համագործակցություն (2011-2014-ին) ԵՊՀ-ի մի շարք գիտնականների և Ֆրանկֆուրտի համալսարանի խմբի միջև, որը ֆինանսավորվում էր Ֆոլկսվագենի հիմնադրամը (Համնովեր, Գերմանիա): Հանգամանքները թույլ տվեցին ինտենսիվ համագործակցության և՛ Երևանում, և՛ Ֆրանկֆուրտում:

Արմեն Սեդրակյանը մի քանի տարի նաև դասախոսություններ է կարդացել ԵՄՀ-ի մագիստրոս-ուսանողների համար կիսվել իր հարուստ գիտական փորձով: Այդ ուսանողներից մեկն այժմ նրա ղեկավարությամբ ասպիրանտուրա է անցնում Ֆրանկֆուրտի համալսարանում և այն կավարտի մեկ տարի հետո:

Հաշվի առնելով Արմեն Սեդրակյանի գիտական, մանկավարժական, ինչպես նաև մայր հայրենիքի հետ սերտ կապերը, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան 2014 թվականին նրան ընտրել է ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ:

Արմեն Սեդրակյանը ցայսօր մեծ ջանքեր է ներդնում և սերտորեն համագործակցում Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի և գիտակրթական այլ հաստատությունների հետ:

Գոհար ԻՍԿԱՆՂՐԱՅԱՆ
Պատմական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ սփյուռքի
բաժնի գիտաբարոհար

ՀՀ ԳԱԱ-ում նշվեց Բյուրականի աստղադիտարանի 70-ամյա հոբելյանը

Սույն թվականի սեպտեմբերի 19-ին մեկնարկեց ՀՀ ԳԱԱ Վիկտոր Համբարձումյանի անվան Բյուրականի աստղադիտարանի 70-ամյակին նվիրված «Անկայուն տիեզերք. Էներգետիկ պաշարներ, ակտիվության երևույթներ և էվոլյուցիայի գործընթացներ» միջազգային գիտաժողովը:

Գիտաժողովի նպատակն է քննարկել Բյուրականի աստղադիտարանում ծնունդ առած և հարակից գիտական ուղղություններում ձեռք բերված հաջողությունները՝ աստղառաջացման, գալակտիկաների միջուկների ակտիվության հետազոտական տիրույթները, ճառագայթման տեղափոխման տեսությունը:

Գիտաժողովին մասնակցեցին 16 երկրներից՝ ԱՄՆ-ից, Բելառուսից, Գերմանիայից, Էստոնիայից, Թուրքիայից, Իռլանդիայից, Իսպանիայից, Իտալիայից, Ի-

րանից, Չինաստանից, Պորտուգալիայից, Ռուսաստանից, Վրաստանից, Ուզբեկստանից, Ուկրաինայից, Ֆրանսիայից ժամանած գիտնականներ, որոնց կայա-

ցումն այս կամ այն կերպ կապված է եղել Բյուրականի աստղադիտարանի հետ և ովքեր ակտիվորեն զբաղվել են Բյուրականում ծնունդ առած գիտական ուղղություններով:

Գիտաժողովը կազմակերպել են ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունքը, ՀՀ ԳԱԱ Վիկտոր Համբարձումյանի անվան Բյուրականի աստղադիտարանը: Գիտաժողովի աշխատանքները սեպտեմբերի 20-ից 23-ը շարունակվեցին Բյուրականի աստղադիտարանում:

ՀՀ ԳԱԱ Բյուրականի աստղադիտարանը հիմնադրվել է 1946 թվականին՝ աստղադիտարանի առաջին տնօրեն Վիկտոր Համբարձումյանի նախաձեռնությամբ:

Աստղադիտարանի գիտական գործունեությունն ուղղված է Տիեզերքում անկայուն երևույթների հետազոտմանը, որի համար նախատեսված են հինգ հիմնական դիտակներ: Բյուրականի աստղադիտարանը բուն գիտական հետազոտություններին զուգահեռ իրականացնում է նաև գիտության տարածման գործընթաց՝ պարբերական հրապարակումների, գործող երիտասարդ աստղագետների ամառային դպրոցի, դասախոսությունների և էքսկուրսիաների միջոցով:

1998 թվականից Բյուրականի աստղադիտարանը կրում է Վիկտոր Համբարձումյանի անունը:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

Ս.թ. հունիսի 4-ին Երևան քաղաքի Ավան վարչական համայնքի Շահինյան փողոցի 4-րդ նրբանցքը վերանվանվել է եզդիների ազգային հերոս Զհանգիր աղայի անվամբ:

Զհանգիր աղայի գործունեությանը անդրադարձ է եղել Սարդարապատի հուշահամալիրի թանգարանում: Նրա անվամբ լսարան է բացվել Վազգեն Սարգսյանի անվան ռազմական ինստիտուտում, որտեղ և տեղադրվել է նրա կիսանդրին:

Իսկ ո՞վ էր Զհանգիր աղան

«Նրա անունը կարող է, ո՛չ, պետք է, պարտադիր պետք է դրվի ոչ միայն եզդի, այլև հայ նշանավոր հերոսների անունների հետ միևնույն շարքում»:

Հայոց սպարապետ Թովմաս Նազարբեկյան

Կյանքը մոռացում չի հանդուրժում: Կյանքը հենց այն է, երբ ամեն ինչ միասնական է՝ և՛ անցյալը, և՛ ներկան, և՛ ապագան:

Ձնջվում են բառերը, սովորական են դառնում հասկացությունները, բայց կա անսասան, անանցանելի, ժամանակին չենթարկվող ինչ-որ բան, առանց որի մարդ չի կարող գոյություն ունենալ:

Դա բարեկամությունն է, ճշմարիտ, դարավոր բարեկամությունը հայերի և եզդիների:

Այսօր էլ բերնեբերան պատմվում է զորավար Անդրանիկի և Զհանգիր աղայի մեծ բարեկամության մասին: Զհանգիր աղայի անունը հավասարապես թանկ է թե՛ եզդի և թե՛ հայ ժողովրդի համար:

Զհանգիր աղան ծնվել է 1874 թ. Վանի նահանգի Բերկրի գավառի Չիբուխի գյուղում՝ եզդիների ցեղապետ, մեծահարուստ խատիֆ աղայի ընտանիքում: Նա չսովորեց փափուկ, ճոխ կյանքին: Մանկուց աչքի էր ընկնում իր ծարավությամբ, համարձակությամբ ու խելքով: Ամբողջ գավառում նրա նման ծի վարող և հրացան բռնող չկար:

Ձմռան երկար գիշերներին սիրում էր օդաներում մեծերից լսել հեքիաթներ, առասպելներ, լեգենդներ, եղելություններ քաջ, անվանի մարդկանց մասին: Պարզ էր ու արդարամիտ, չէր հանդուրժում թուրքական կառավարության բռնությունները, բարբարոսությունները գյուղացիների նկատմամբ: Կապված էր հայերի հետ: Բարեկամական ամուր կապ էր ստեղծվել հոր և Վանի գավառի մեծահարուստ ընտանիքների միջև: Հաբաթներով այդ ընտանիքներում հյուրընկալվում էր, մտերիմ էր նրանց գավակների հետ: Գիտեր հարևան հայկական գյուղերի անվանի և քաջ մարդկանց: Հարգանքով էր լցված խմբապետ Մուշեղի, Քևորգի, Դալի Ղազոյի, վերջինիս կնոջ՝ Մարիամ խաթունի նկատմամբ, որը հազնում էր տղամարդու շորեր, կապում զենք ու զրահ և ամուսնու հետ գնում կռիվ...

Բերկրի գավառի ամենահարուստ ցեղապետը՝ խատիֆ աղան, մահից առաջ խորհուրդ է տալիս որդուն իր հարստությամբ զենք գնել, ծիծեր, զինել իր համայնքի տղամարդկանց՝ այդ «զուլում» երկրում պաշտպանելու իր համայնքն ու հավատը:

Ահա այդ միջավայրում մեծացած Զհանգիր աղան ուներ ընդգծված կողմնորոշում, որի մասին գիտեին նրա շրջապատի ցեղապետերը, հայ բարեկամները և թուրք փաշաները: 1904 թ. Բերկրի հայկական Հազարան գյուղում նա հանդիպում է Անդրանիկ զորավարի հետ: Ձորավարին դուր է գալիս բնավորությամբ պարզ, անմիջական, խիզախ ու անվախ երիտասարդը: Զհանգիր աղան հենց առաջին հանդիպումից հար-

գանքով է լցվում առասպելական այդ մարդու նկատմամբ: Ձորավար Անդրանիկը տեղեկանում է, որ Զհանգիր աղան նշանված է և իր պատրաստակամությունն է հայտնում դառնալու նրա հարսանիքի քավորը: Այդ օրվանից սկսվում է նրանց բարեկամությունը, որը փորձության ենթարկվեց հերոսական պայքարի խաչմերուկներում, ամրապնդվեց արյունով, կռվի, ավերի, գաղթի, կորուստների ճանապարհների դժվար, օրհասական ժամանակներում: Ռուս-հայկական զորքերի հետ եզդիներն էլ մասնակցում են Ղարսի, Սարիղամիշի կռիվներին՝ ցույց տալով հերոսության, անձնագոհության օրինակներ: Այդ կռիվներում ցուցաբերած խիզախության համար Զհանգիր աղան արժանանում է Գեորգիևյան խաչի:

1918 թ. գարնանը թուրքերը գրավում են Ղարսը, մտնում Ալեքսանդրապոլ և շարժվում դեպի Սարդարապատ, Ղարաքիլիսա, Բաշ Ապարան: Նորից գաղթ, զրկանքներ, կորուստներ: Իզդիրից Ղարաղալայի կամրջով Արաքսի մյուս ափ է անցկացվում հայ և եզդի տեղացի ու գաղթական ամբողջ բնակչությունը, Թաթուսի թնդանոթով պայթեցվում է կանուրջը՝ թուրքերի մուտքը վարարած գետով դարձնելով անհնարին: Հենց մույն գիշերը, չսպասելով հրամանի, Մուլաբայազետ գյուղի մոտ Զհանգիր աղայի ուժերը հարձակվում են անարգել արշավող թուրքական զորքերի վրա: Անսպասելի հարձակումը ոչ միայն կասեցնում է թշնամու առաջխաղացումը, այլև, մեծ կորուստներ պատճառելով նրան, հնարավորություն է տալիս հայկական զորքերին դասավորվելու և պատրաստվելու հակահարվածի: Աղան գիտեր թշնամու թույլ կողմերը, գիտեր, որ թուրքերը գիշերները չեն կարող կռվել, դրա համար էլ նա հենց գիշերներն էր հարձակվում նրանց վրա: Այդ կռիվներում Զհանգիր աղան նվաճեց «Հայ ժողովրդի անկեղծ դաշնակից» անունը: Բաշ Ապարանի ճակատում էր, որ տարածվեց առասպելը Զհանգիր աղայի ու նրա հեծելազորայինների մասին, որ Զհանգիր աղան անխոցելի է, որ ինքը թուրքերի աչքին 2-3 ծիավոր է

երևում, իսկ թուրքերը չեն կարողանում նրան հարվածել: Օգտվելով այդ աստվածային շնորհից՝ ինքն անխնա ու քաջաբար խփում էր թշնամուն, և թուրքերը խուճապահար փախչում էին նրա առջևից: Իր առասպելական կերպարով Զհանգիր աղան նման էր իր բարեկամ, սիրելի զորավար Անդրանիկին, որի մասին դեռևս 1915-1916 թթ. Արևմտյան Հայաստանում էին առասպելներ պատմում Դիլմանի ու Բիթլիսի ճակատամարտերից, որ նա անխոցելի է եղել, և որ թուրքերը տարածել են լուրեր, որ Անդրանիկը զրահ է հագնում, կամ էլ Աստծո պահպանածն է:

Տագնապալի լուրեր էին ստացվում դեպի Բաշ Ապարան շարժվող թուրքական զորքերի գրաված բնակավայրերից, թշնամին իր ճանապարհներին ավերում, կողոպտում էր ամեն ինչ, սպառնալիք ստեղծում Երևանի գրավման և թիկունքից Սարդարապատին հարվածելու համար: Հրամանատարությունը որոշում է Բաշ Ապարան ուղարկել նաև Զհանգիր աղայի աշխարհազորայիններին: Աղայի 1500 ծիավորները, ոգևորված Սարդարապատի հաղթանակով, տեղանքը լավ իմացող Ալազյազի եզդիների ուղեկցությամբ լեռնային կարճ ճանապարհով հասնում են Բաշ Ապարան և Քյուլուջա գյուղ, կտրում թշնամու ճանապարհը: Ահեղ կռիվներ էին: Թուրքական բանակն ամեն ինչ անում էր՝ պաշտպանությունը ճեղքելու, դեպի Երևան առաջանալու համար: Սակայն Ապարանը դարձել էր անառիկ ամրոց: Կամավորական ջոկատները, շրջակա գյուղերի բնակիչները, Զհանգիր աղայի հեծյալները, անգամ գաղթականների խմբերը պողպատյա վահանի նման կանգնած էին թուրքական արյունարբու զորքի դեմ: Աղայի ջոկատներն այստեղ էլ ահ ու սարսափ էին դարձել հակառակորդի համար: Հարձակումները նրանց վրա կատարվում էին հանկարծակի և անսպասելի: Այդ ծանր վիճակից դուրս գալու համար թուրքերը սպիտակ դրոշմերով հաշտության համար պատվիրապետություն են ուղարկում Բաշ Ապարանի ճակատի հրամանատար Դրոյի մոտ՝ պատճառաբանելով, թե իբր Բաթումում

թուրքական և հայկական պատվիրակությունների միջև հաշտության պայմանագիր արդեն կնքվել է, արյունահեղությունը ոչ մի կողմի օգուտ չի բերի: Այնինչ այդ ժամանակ դեռ հաշտություն չկար: Դրոն համաձայնվում է: Զհանգիր աղան տեղացի հայ առաջնորդների հետ, չենթարկվելով հրամանին, ջախջախիչ հարվածներով թուրքական զորքին հետ է շարտում մինչև Ալեքսանդրապոլ...

Զհանգիր աղան իր անունը ոսկե տառերով գրեց ոչ միայն Սարդարապատի, այլև Բաշ Ապարանի հերոսական ճակատամարտում, որտեղ, միացած աշխարհազորային խմբերին ու հայկական զորամասերին, հերոսական մարտեր մղելով, կարողացան կանգնեցնել և ապա վճռական հարվածով հետ շարտել թուրքական 9-րդ դիվիզիայի զորամասերին:

Հուլիսի 2 եղել Անդրանիկի և Զհանգիր աղայի՝ 1919 թ. հանդիպումը Էջմիածնում, որը, ավա՛ղ, եղավ վերջինը: Ահա այդ մասին ինչ է պատմում աղայի զինակիցներից մեկը՝ 90-ամյա Ավդոն. «Մենք հաստատվել էինք Արագածի լանջի եզդիական գյուղերում: Աղան ընտանիքով ապրում էր Ջառջառիս (այժմ՝ Արագածոտնի մարզի Դերեկ գյուղ): Էջմիածին Անդրանիկն է կանչել: Անդրանիկը մեզ դիմավորեց վանքի բակում: Նրանք ջերմ գրկախառնվեցին: Առանձնացան: Խոսակցությունը երկար տևեց: Հիշում եմ՝ Ձորավարը աղային ընտիր շորեր նվիրեց: Վերադարձին աղան տխուր էր, մտամոլոր: Չէր խոսում, միայն ասաց, որ Ձորավարը գնում է արտասահման»:

Ինչ էին խոսել, ինչի մասին էին խորհել՝ չգիտեմ: Միայն մի բան պարզ է, որ նրանց խոսակցության մյուսը երկու բախտակից ժողովուրդների ազատության, համագործակցության, ապագայի մասին պիտի լիներ: Այդ հետևությանը կարելի է հանգել 1920 թ. Նյու Յորքից իր նախկին անձնական քարտուղար Եղիշե Քաջազնունուն Ձորավարի գրած հետևյալ տողերից. «...Ջերմ ողջույններ Զհանգիր աղային և նրա աներոջը: Նրանց էլ ասեք, որ նրանց շատ պետք կգամ»:

Զհանգիր աղան ողջունեց խորհրդային կարգերի հաստատումը: Հասկացավ, որ խորհրդային Հայաստանում իր ժողովրդի մի հատվածը կարող է ազատվել կործանումից, կրոնական հալածանքներից, ունենալ դպրոց, գիր-գրականություն, ապրել բոլորի պես, բուրիին հավասար, հաշտ ու խաղաղ:

Ստալինյան բռնաճնշումների դժմակ տարիներն իրենց հորձանուտի մեջ առանձնա հայ և եզդի ժողովուրդների մեծ գավակ Զհանգիր աղային: 1938 թ. նրան տարան...

Գնաց և չվերադարձավ:

1959 թ. օգոստոսի 13-ին՝ Ստալինի մահից տարիներ հետո, հարազատները ստացան գրություն նրա անմեղության մասին:

Նա երգ է դարձել ու լեգենդ, աղոթք ու երգում իր ժողովրդի սրտում:

Այսօր չկա Զհանգիր աղան, սակայն կա եզդի ժողովուրդը, որը, հավատարիմ իր նախորդ սերունդների լավագույն ավանդույթներին, մշտապես կանգնած է հայ ժողովրդի կողքին՝ կիսելով նրա թե՛ վիշտը և թե՛ ուրախությունը:

**Ջենֆիրա Յուսուբի ԽԱՏԻՎԱ
ՀՀ ԳԱԱ հիմնարար գիտական
գրադարանի ենթաբաժնի վարիչ,
Զհանգիր աղայի թոռնուհի**

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, ՀՀ պետական մրցանակի դափնեկիր, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արարատ Աղասյանի ծննդյան 60-ամյակը:

Ա. Աղասյանը ծնվել է 1956 թ. օգոստոսի 11-ին ՀԽՍՀ Սիսիան քաղաքում:

1973-ին Ա. Աղասյանն ավարտում է Երևանի N 122 միջնակարգ դպրոցը և նույն տարում ընդունվում Մոսկվայի Մ. Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետի արվեստաբանական բաժինը, որն ավարտում է 1978-ին՝ ստանալով «արվեստի պատմաբանի» որակավորում, վերադառնում հայրենիք և օգոստոսի 1-ից աշխատանքի անցնում ՀԽՍՀ ԳԱ

շուրջ 150 գիտական և գիտահանրամատչելի հոդվածներ, որոնք լույս են տեսել ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ Ռուսաստանի Դաշնության, Վրաստանի, ԱՄՆ-ի, ԳՖՀ-ի, Հունգարիայի, Լիբանանի, Լեհաստանի գիտական ժողովածուներում, կերպարվեստին նվիրված հանրագիտարաններում և պարբերականներում:

Ա. Աղասյանն առաջինն է ուսումնասիրել և հայերենով շարադրել նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստի ամբողջական պատմությունը:

Կերպարվեստի ոլորտում 2009 թվականի ՀՀ պետական մրցանակին արժանացավ «Հայ արվեստի պատմություն» կոլեկտիվ հիմնադրար աշխատությունը. սրանում Ա.Աղասյանը հեղինակել է XIX-XX դարերի հայ կերպարվեստի պատմությանը նվիրված ընդարձակ բաժին-

տության բնագավառում՝ սփյուռքահայ կերպարվեստի ուսումնասիրության գործում: 2009-ին լույս տեսավ նրա «Քաջագի մշտավառ կանթեղը» աշխատությունը: Ա. Աղասյանը Հայաստանում ֆրանսահայ ակադմիկոս Գևորգի Լևոն Թուրուցյանի կյանքի ու ստեղծագործության առաջին ուսումնասիրողներից է: Նա անդրադարձել է Սարգիս Խաչատուրյանի, Արմինիա Կարբոնել-Բաբայանի, Հակոբ Գյուրջյանի և այլոց արվեստին: Սփյուռքահայ արվեստի ուսումնասիրությանն են նվիրված Ա.Աղասյանի գիտական ղեկավարությամբ պաշտպանված թեկնածուական ատենախոսություններից հինգը:

2009-ին Ա. Աղասյանի նախաձեռնությամբ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտում ստեղծվեց սփյուռքահայ արվեստի բաժինը (2013-ից՝ սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի բաժին), որն այժմ ղեկավարում է հենց Ա. Աղասյանը:

Ա. Աղասյանի պաշտոնավարման 13 տարիների ընթացքում Արվեստի ինստիտուտում վերստեղծվել է թատրոնի բաժինը (2004), ստեղծվել ինստիտուտի կայքը, հիմնարկվել են «Հայ արվեստի հարցեր» և «Հայ ավանդական երաժշտության» մատենաշարերը, աշխուժացել է միջազգային համագործակցությունը: 2014-ից ինստիտուտը հրատարակում է «Կանթեղ» գիտական պարբերականը:

Ա. Աղասյանի նախաձեռնությամբ վերականգնվել է ՀՀ ԳԱԱ Թորոս Թորամանյանի անվան մրցանակը, որն արդեն շնորհվել է երկու անգամ՝ 2011-ին և 2016-ին:

Բեղմնավոր է Ա. Աղասյանի մանկավարժական գործունեությունը:

Իր գիտաստեղծագործական, գիտակազմակերպական ու մանկավարժական գործունեությունն Ա.Աղասյանը համատեղում է հասարակական ակտիվ աշխատանքի հետ: Նա Հունանիզմի պրոբլեմների ակադեմիայի նախագահության անդամ է (2007-ից), Սանկտ Պետերբուրգի Պետրոս Մեծի անունը կրող Գիտությունների և արվեստների ակադեմիայի անդամ (2009), Փիլիսոփայության միջազգային ակադեմիայի անդամ (2011): Նա ընդգրկվել է «Համապետության Նախագահի մրցանակների շնորհման» արվեստի (2006-2009), «Գրականության և արվեստի բնագավառում արվեստի ոլորտի ՀՀ պետական մրցանակների շնորհման» (2009) և «Հունանիտար և հասարակական գիտությունների բնագավառում ՀՀ պետական մրցանակների շնորհման» (2011, 2013, 2015) հանձնախմբեր: Ա. Աղասյանը ՀՀ ԳԱԱ գիտահրատարակչական խորհրդի, ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի բյուրոյի անդամ է, ՀՀ ԳԱԱ-ի միջազգային վարչության անդամ: Նա ընդգրկված է ՀՀ ԳԱԱ փորձագիտական ազգային բյուրոյի, Հայաստանի ազգային պատկերասրահի, Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի, Հայաստանի ժողովրդական արվեստի, ինչպես նաև Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի, Մարտիրոս Սարյանի ու Երվանդ Քոչարի թանգարանների գիտական խորհուրդների, ՀՀ ԳԱԱ «Հայկական հանրագիտարանի» գիտահրատարակչական խորհրդի, ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», «Բանբեր հայագիտության» և «Գիտության աշխարհում», ՀՀ ԳԱԱ-ի միջազգային «Կերպարվեստ» հանդեսների, «Կանթեղ» գիտական պարբերականի, Ստեփանակերտի «Մեսրոպ Մաշտոց» համալսարանի «Լրատու» գիտական հոդվածների ժողովածուի խմբագրական խորհուրդների կազմ:

Գիտական ու գիտակազմակերպական ծանրակշիռ վաստակի համար Ա.Աղասյանն արժանացել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ պատվավոր կոչման (2008), պարգևատրվել ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության «Ոսկե հուշանշանով» (2008), ՀՀ մշակույթի նախարարության «Ոսկե մեդալով» (2008):

Շնորհավորելով մեր գործընկերոջը՝ նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստագիտության առաջատարին, մաղթում ենք արևշատություն և գիտական նորանոր ձեռքբերումներ՝ հանուն ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի հետագա վերելքի, ի շահ հայագիտության հետագա առաջընթացի:

Յուրի ՍՈՒՎՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-բարտուղար, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս

Աննա ԱՍՍՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրենի տեղակալ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Արվեստագիտության ճշմարիտ նվիրյալը

ԱՐԱՐԱՏ ԱՂԱՍՅԱՆ

արվեստի ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնում՝ որպես կրտսեր գիտաշխատող, ապա՝ ավագ գիտաշխատող, գիտաբարտուղար (1991-2003), առաջատար գիտաշխատող (2005), տնօրեն (2003-ից մինչ օրս):

1989-ին Մոսկվայի Մ. Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանում Ա.Աղասյանը պաշտպանում է թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Մարտիրոս Սարյանի ստեղծագործական մեթոդի ձևավորումը» թեմայով, իսկ 2007-ին Երևանում՝ դոկտորական ատենախոսություն՝ «Հայ կերպարվեստի զարգացման ուղիները XIX-XX դարերում» թեմայով, ապա ստանում «Արվեստագիտություն» մասնագիտությամբ պրոֆեսորի գիտական կոչում (2007):

2003-ի գարնանը ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի կողմից Ա. Աղասյանն առաջադրվում է հունիսի 6-ին ՀՀ ԳԱԱ նախագահության կողմից միաձայն հաստատվում է ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, իսկ 2008-ին և 2013-ին՝ վերընտրվում նույն պաշտոնում: 2003-ից Ա. Աղասյանն ինստիտուտի գիտական խորհրդի նախագահն է:

Ի դեպ, տնօրենի պաշտոնում Ա. Աղասյանի ընտրվելը նաև ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի նախկին տնօրեն, ակադեմիկոս Լևոն Հախվերդյանի կամքն էր. իր այդ ցանկությունը նա հայտնել էր դեռևս տարիներ առաջ՝ իր պաշտոնավարման ընթացքում՝ հանձին Ա. Աղասյանի տեսնելով իր արժանի իրավահաջորդին:

Ընտրվելով ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն՝ Ա. Աղասյանը «խախտեց» ինստիտուտի «թատերագիտական» ուղղվածությունը. չէ՞ որ ինստիտուտի նախկին երկու ղեկավարները՝ առաջին և երկրորդ դիրեկտորներ Ռուբեն Ջարյանն ու Լևոն Հախվերդյանը, թատերագետներ էին, և նա դարձավ ինստիտուտի առաջին կերպարվեստագետ տնօրենը՝ միաժամանակ զարգացնելով իր նախորդների ավանդույթները՝ ինստիտուտում պահպանելով Ռուբեն Ջարյանի և Լևոն Հախվերդյանի կողմից ստեղծված համերաշխ ու ստեղծագործ մթնոլորտը:

Անցած տարիները եկան հաստատելու, որ ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում Ա.Աղասյանի ընտրությունը միանգամայն ճիշտ էր: Այսօր Ա. Աղասյանը ՀՀ ԳԱԱ համակարգի գիտական կազմակերպությունների լավագույն տնօրեններից է, և օրինաչափ է, որ նա ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ՝ արվեստագիտության գծով (2014), պարգևատրվել ՀՀ ԳԱԱ պատվոգրով (2005) և ՀՀ ԳԱԱ վաստակագրով (2016):

Ա. Աղասյանն էական ու մնայուն ավանդ ունի հայ արվեստագիտության զարգացման գործում: Նրա գրչին են պատկանում նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստի ու գեղարվեստական մտքի պատմության ուսումնասիրությանը նվիրված 11 գրքեր ու մենագրություններ,

ները:

Ա. Աղասյանը XIX դարի արևմտահայ կերպարվեստի պատմության առաջին հետազոտողներից է: Նա առաջին անգամ գիտական շրջանառության մեջ է դրել տասնյակ մոռացված անուններ և ստեղծագործություններ, ուսումնասիրել արևմտահայ շուրջ երեք տասնյակ արվեստագետների կյանքը և ստեղծագործությունը:

Ծանրակշիռ է վաստակաշատ արվեստաբանի ներդրումը սարյանագիտության և քաղաքագիտության բնագավառներում, խորհրդային ու հետխորհրդային հայ կերպարվեստի, ինչպես նաև գեղարվեստական կյանքի ուսումնասիրման գործում:

1992-ին Երևանում հրատարակվեց Ա.Աղասյանի առաջին՝ «Мартирос Сарьян. Раннее творчество» մենագրությունը՝ հետաքրքրություն առաջացնելով Հայաստանում և նրա սահմաններից դուրս:

Իսկ «Символизм и творчество Мартироса Сарьяна» մենագրության մեջ, որը լույս տեսավ 2012-ին, հեղինակը բացահայտել է Սարյանի ստեղծագործական կյանքի այդ շրջանի արվեստի ձևաոճական և գաղափարական-կերպարային բնորոշ առանձնահատկությունները, Վարպետի ստեղծագործության վաղ փուլը դիտարկել պատմամշակութային լայն ֆոնի վրա, իսկ նրա առանձին գործերը ներկայացրել XIX դարի վերջի և XX դարի սկզբի ռուս և արևմտաեվրոպական նկարիչների աշխատանքների համադրությամբ:

2013-ին ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ հայոց և ռուսաց լեզուներով հրատարակված «Երվանդ Քոչարի տարածություն մեջ» մենագրությունում Ա. Աղասյանը ներկայացրել է XX դարի հայ ակադմիկոս արվեստագետներից մեկի՝ քանդակագործ, գեղանկարիչ և գծանկարիչ Երվանդ Քոչարի կյանքն ու արվեստը:

Իր գիտական ուսումնասիրություններում Ա.Աղասյանը մեծապես կարևորում է հարևան երկրների, ինչպես նաև Ռուսաստանի ու Եվրոպայի հետ XIX-XX դարերում հայ կերպարվեստի ունեցած առնչությունները և զուգահեռները: 2015-ի տարեմուտին լույս տեսավ Ա. Աղասյանի և Ա. Ասատրյանի «Հայ-ռուսական գեղարվեստական առնչությունների պատմությունից. Սանկտ Պետերբուրգ (XIX դար-XX դարի սկիզբ)» աշխատությունը, որի առաջին՝ «Սանկտ Պետերբուրգում կրթված հայ արվեստագետները» վերնագրով պատմական ակնարկում Ա.Աղասյանը հանգամանորեն ներկայացրել է Ռուսաստանի հյուսիսային մայրաքաղաք Սանկտ Պետերբուրգում՝ Գեղարվեստի կայսերական ակադեմիայում և գեղարվեստական այլ կրթարաններում մասնագիտացած, այնտեղ ապրած և գործած հայ արվեստագետների՝ նկարիչների ու քանդակագործների ստեղծագործական դիմանկարները: Նշանակալի է Ա. Աղասյանի ներդրումը սփյուռքագի-

ՀՀ ԳԱԱ-ում անցկացվեց «Եվրոպան և Ասիան կամրջելիս. չորրորդական շերտագրությունը և Պալեոլիթյան մարդու բնակեցումը Հայաստանում և Հարավային Վրաստանում» միջազգային աշխատաժողովը

Սեպտեմբերի 8-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում մեկնարկեց «Եվրոպան և Ասիան կամրջելիս. չորրորդական շերտագրությունը և Պալեոլիթյան մարդու բնակեցումը Հայաստանում և Հարավային Վրաստանում» միջազգային աշխատաժողովը:

Այն կազմակերպել էին ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության, երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտները INQUA-SACCOM շերտագրության և ժամանակագրության հանձնաժողովի և INQUA-SEQS

Եվրոպական չորրորդական շերտագրության բաժանմունքի հետ համատեղ, որոնք զբաղվում են չորրորդական դարաշրջանի գիտական հետազոտություններով և միավորում են չորրորդական երկրաբանությամբ զբաղվող գիտնականներին ամբողջ աշխարհում:

Ավստրիայից, Էստոնիայից, Ֆրանսիայից, Իտալիայից, Գերմանիայից, Իսրայելից, Մեծ Բրիտանիայից, Նիդեռլանդների Թագավորությունից, Լեհաստանից, Ռուսաստանից, Սերբիայից, Թուրքիայից, Ուկրաինա-

յից ժամանած գիտնականներն իրենց հայ գործընկերների հետ այցելել են Հայաստանի Լոռու և Տավուշի մարզերի, ինչպես նաև Հարավային Վրաստանի երկրաբանական և հնէագիտական կտրվածքներ:

Աշխատաժողովը շարունակվեց սեպտեմբերի 9-ին՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճում:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱԼԵՔՍԱՆԴԻ ԹԱԼԱԼՅԱՆԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հայաստանի գիտական հանրությունը ծանր կորուստ կրեց: Կյանքի 88-րդ տարում վախճանվեց ակադեմիկոս մաթեմատիկոս, Հայաստանի իրական անալիզի դպրոցի հիմնադիր, Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի ակադեմիկոս Ալեքսանդր Անդրանիկի Թալալյանը, ում ավելի քան կեսդարյա գիտական, մանկավարժական և գիտակազմակերպչական արդյունավետ գործունեությունն արժանացել է բարձր գնահատականի և բերել միջազգային լայն ճանաչում:

Ա. Թալալյանը ծնվել է 1928 թ. սեպտեմբերի 22-ին Ախուրյանի շրջանի Գետք գյուղում: Ավարտելով ԵՊՀ ֆիզիկամաթեմատիկական ֆակուլտետը՝ 1951 թվականին ընդունվել է ՍՍՀՄ ԳԱ Վ. Ա. Ստեկլովի անվան մաթեմատիկական ինստիտուտի ասպիրանտուրա՝ հայտնի մաթեմատիկոս Դ.Ե. Մենշովի ղեկավարությամբ: 1956 թվականին Մոսկվայում պաշտպանել է

թեկնածուական, իսկ 1962 թվականին՝ դոկտորական ատենախոսությունները: ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ է դարձել 1965 թվականին, իսկ 1994 թվականին ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս:

Ա. Թալալյանի գիտական գործունեությունը հիմնականում ծավալվել է ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստիտուտում, որտեղ նա 1972 թվականից մինչև 2013 թվականը գլխավորել է իրական անալիզի բաժինը՝ հիմնադրելով և տասնյակ տարիներ գլխավորելով Հայաստանի լայն միջազգային ճանաչման արժանացած իրական անալիզի դպրոցը, որի սաներն այսօր հայտնի մաթեմատիկոսներ

են, գիտության դոկտորներ, ՀՀ ԳԱԱ անդամներ: 1991-1996 թվականներին Ա. Թալալյանը եղել է ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստիտուտի տնօրենը: Ակադեմիկոս Թալալյանի ստացած գիտական արդյունքները՝ նվիրված օրթոգոնալ շարքերով ֆունկցիաների ներկայացման և այդ ներկայացման միակության հարցերին, արժանացել են մասնագետների բարձր գնահատականին և տեղ են գրավել բազմաթիվ մենագրություններում և ակնարկային հոդվածներում:

Դժվար է գերազանահատել Ա. Թալալյանի գիտակազմակերպչական և մանկավարժական գործունեությունը Երևանի

պետական համալսարանում մաթեմատիկական կրթության կայացման և զարգացման գործում: Տասնամյակների ընթացքում նրա կարդացած բարձրակարգ դասախոսություններով մաթեմատիկական կրթություն են ստացել հայրուրավոր ուսանողներ: 1966-1968, 1970-1973, 1988-1991 թվականներին Ա. Թալալյանը եղել է ԵՊՀ մեխանիկամաթեմատիկական ֆակուլտետի ղեկավար:

Բազմամյա բեղմնավոր աշխատանքի համար ակադեմիկոս Թալալյանը պարգևատրվել է Անանիա Շիրակացի մեդալով:

Աշխատանքի նկատմամբ վերաբերմունքի, մաթեմատիկային նվիրվածության, իր բարձր մարդկային կեցվածքի շնորհիվ Ա. Թալալյանը վայելել է աշակերտների, գործընկերների, բոլոր նրան ճանաչողների սերն ու ակնածանքը, և նրա պայծառ հիշատակը միշտ վառ կմնա մեր սրտերում:

**ՀՀ ԳԱԱ նախագահություն,
ԵՊՀ ռեկտորատ**

Դեժավյու. անվրասնոգ խելահեղություն

Դա տեղի ունեցավ բրազիլական գավառական Մանուսե քաղաքում, որտեղ մեզ Ռիոյի դիմակահանդեսի գույները և Ֆոշ-Դո-Իգուասուի հմայքներն ունկնդրելուց հետո հասցրեց տեղական «Բոհնգը»: Քաղաքը դիտելու համար մնացել էր երեք ժամից ոչ ավել ժամանակ: Լիաթոք շնչելով ձկան շուկայի բուրմունքը՝ գնացինք 100 տարի առաջ կառուցված, հնության, հիասքանչ մի հուշարձան՝ օպերայի թատրոնը, տեսնելու: Խոստովանեմ, որ լիովին չգնահատեցի ժամանակակից անշունչ կառույցների արանքում վեհորեն վեր խոյացած, բաց վարդագույն այդ շինության ճարտարապետական հմայքները, սակայն, չնայած դրան, մինչև հիմա չեմ կարողանում մոռանալ կարոտով լեցուն ջրափայլ այն ակորդը, որը, թատրոնը տեսնելուն պես, հանկարծ թրթռաց իմ հոգում: Շագանակագույն, մարմարյա սյունազարդ նախամուտքում տեսա թատրոնին տարեկից չուգունե մի մատարան և հանկարծ հստակ հասկացա, որ ոչ միայն այս ամենը արդեն մեկ անգամ տեսել եմ, այլ նաև մտնել եմ այստեղ՝ մետաքսյա երկար շրջագգեստ հագած: Մարմարյա այս աստիճաններով բարձրացել եմ նկարագրող ծանր վարագույրներով և մուգ, թավապատ բազմոցներով կահավորված հանդիսությունների դահլիճ: Ինչ-որ մեկի թեթև ստվերը թիթեմիկի պես նշմարվեց և անհայտացավ սյունաշարի հետևում, ու ծծմբի հոտ զգացվեց... Տատյաման, որ գիդին ինչ-որ խելացի հարցեր էր տալիս, ծուլվեց վաղուց արդեն թանգարան դարձած հանդիսությունների դահլիճի կիսախավարին, իսկ ես, վախենալով ու փորձելով հասկանալ, թե ինչ է կատարվում ինձ հետ, ապավինելով ներքին ծայրին, տեղում կանգնած ճմռթվում էի ու վայելում երաժշտությունը, որը կարծես լցվում էր ամբողջ մարմնիս մեջ (դա, կարծես, Գլինկայի «Իսպանական մախերգանքն» էր): Դահլիճ մտնելով՝ բախվեցի մուգ թավշե բազմոցին: Ծանր, ինձ համար անծանոթ նկարչի նկարագրողական վարագույրը ծածկում էր բեմը: Մարմնով դող անցավ, որտեղ կարող էի այս ամենը տեսնել, չէ՞ որ մինչ այս երբեք չէի եղել Հարավային Ամերիկայում: Հետո, կարծես, լսեցի շրջագգեստների շրշյուն, ցածր ձայներ, ինչ-որ ծանոթ մեկի հազի ձայնը և այնտեղ՝ ծախում, զգացի ինձ վրա կենտրոնացված տղամարդկային մի հայացք: Կկոցեցի աչքերս (բարեժին կնոջը վայել չէ մատնել սեփական զգացմունքները) և, պարզ է, օթյակում ոչ ոքի չտեսա: Հենց այստեղ մտածեցի, որ խենթացել եմ, բայց այդ միտքը ինձ ոչ մի տհաճություն չպատճառեց: Շուտով ինձ համակեց վախի զգացումը, ես ինչ-որ անճանաչելի մի բանի հպվեցի և անմիջապես ցանկություն առաջացավ իմ մեջ պահպանել այս տարօրինակ իրավիճակը: Մենք դուրս եկանք դահլիճից: Վենետիկյան հայելիներում ես կրկին նկատեցի ինչ-որ մեկի ստվերը և կարծես՝ թեթև հպում զգացի ու մտածեցի, որ հիմա կտեսնեմ մուգ սյունաշարով, հսկայական բյուրեղապակյա ջահով հյուրասրահի, որի պատին՝ կարծես աչ կողմում, կախված կլինի աստվածաշնչյան սյուժետով (թեման չեմ հիշում) մի որմնանկար: Չնայած այս ամենին՝ հստակ գիտեի, որ դեռ դարասկզբին, երբ թատրոնը համարվում էր քաղաքակրթության կենտրոն, ընդմիջումների ժամանակ հանդիսատեսները հանգստանում էին հյուրասրահում, իսկ տիկնայք սիրում էին դուրս գալ պատշգամբ, որպեսզի վայելեն երեկոյան զեփյուռը և գնահատեն օտար դերասանի ելույթը...

Մտանք մուգ սյունաշարով ընդարձակ սենյակ: Պարզվեց, որ այստեղ, բայց ձախակողմյան պատին, իրոք կար մի որմնանկար, որն, իրոք, աստվածաշնչյան թեմայով էր: Պատշգամբի լայն դուռը ճռնչաց՝ կարծես ողջունելով մեզ՝ որպես հազվադեպ, երկար սպասված հյուրերի: Այստեղ ես այնպես ուժեղ կսնթեցի ոտքս, որ դրա պատճառով առաջացած կապույտը մի ամբողջ շաբաթ չէր անցնում: Իրականությունը, վառ արևը, մեքենաների աղմուկը, գիդի ձայնը միանգամից վերադարձան, և ես այլևս չէի զգում իմ անհայտ ուղեկցի ներկայությունը: Մա անհայտացել էր: Սակայն ես կորցրել էի հանգիստս: Երեկոյան ժամերին Տանյայի հետ խոսում էի հոգու վերակերպման մասին, և եթե այն իրոք գոյություն ունի, ապա նախորդ կյանքում ես երևի կամ ծուլ եմ եղել, կամ խեղճեցեցի, որովհետև մի տեսակ հատուկ ձևով զգում էի ծուլը: Հոգու վերաբնակեցման մասին տալիս էի բազմաթիվ հիմար հարցեր և, վերջապես, համարձակվեցի պատմել կատարվածի մասին: Տանյան շույց գլուխս և փորձեց հուսադրել ինձ, ասելով, թե ամեն բան կարգին է, որ իսկական խելագարներն իրենց հիմար չեն համարում և որ իրենց կասկածները չեն խոստովանում ուրիշներին: Այն ժամանակ առաջին անգամ լսեցի դեժավյու բառը: Տանյան համոզված էր, որ ես գիտեմ, թե ինչի մասին է խոսքը, և որպեսզի գործընկերոջս աչքին անկիրթ չերևան, ոչինչ չասացի և թողեցի այդ դեժավյուն մինչև վերադարձս Մոսկվա:

ԴԱ ՔԵՐԾՎԱԾՔԻ ՆՄԱՆ Է...

Սկզբում ես հարցում անցկացրի երկու սեռերին պատկանող իմ ընկերների շրջանում և թեթևացած շունչ քաշեցի. գրեթե յուրաքանչյուրը կյանքում գոնե մեկ անգամ այնպիսի տարօրինակ զգացողություն է ունեցել, որ իբր ինչ-որ ժամանակ արդեն եղել է տվյալ իրադրության կամ իրավիճակի մեջ:

Մանկության ընկերը՝ Յուրան, դեժավյուն հանդիպել էր հարավային մի հանգստավայրում: Երբ ճանապարհից հոգնած նա դուրս է գալիս մեքենայից՝ մի փոքր թարմանալու համար, զարմանքից քարանում է. ինքը այստեղ ինչ-որ ժամանակ արդեն եղել է: Սկսեց ծանր ավազաբուժքը, իսկ այնտեղ՝ հեռվում, երևում է առաջատանավոր, որը, չգիտես ինչու, ոչ մի ուղղությամբ չի լողում, և հենց

դա այն անգամ ապշեցրեց Յուրիկին: «Իսկ հիմա շրջադարձից հետո դուրս կգա մի աղջիկ և կխնդրի իրեն հասցնել ավան,- հիշում էր ընկերս,- և հենց նույն պահին զրնգում ձայնը հարցրեց, թե արդյոք ես Օչակով չե՞մ գնում»:

Երկրային հրաշքների մասին բազմաթիվ պատմություններ լսելով՝ ծանոթ հոգեբույժների և հոգեբանների հետ տասնյակ հանդիպումներ ունեցա: Նրանց մեծամասնությունը, լսելով մոգական դեժավյու բառը, հանգստացած շունչ էին քաշում ու ժպտում, կարծես ես նրանց ինչ-որ անսովոր հաճոյախոսություն էի անում:

«Դեժավյուն», այսինքն՝ տեսնվածը, մեր՝ հոգեբաններիս համար, նույնն է, ինչ որ քերծվածը վիրաբույժների համար,- բացատրեց ինձ իմ խորհրդատուներից մեկը, - չէ՞ որ քո նկարագրած հրաշքները նորմալ են և ոչ մի բուժում չեն պահանջում»: Նա հանգամանորեն բացատրեց երևույթի առաջացման գործընթացը՝ չթողնելով որևէ հրաշք, առավել ևս՝ մահից հետո վերածնունդ ակնկալող ոչ մի հույս, չնայած, անկախ իմ աթեիստական դաստիարակությունից, հոգուս խորքում, այնուամենայնիվ, հավատում եմ դրան:

Մարդկային ուղեղը պայմանականորեն կարելի է համեմատել ժամանակակից համակարգչի հետ, որը հազարավոր մեգաբայտ պիտանի և ոչ պիտանի տեղեկատվություն է ստանում: Այն ընկալում է այն ամենը, ինչ մենք լսում, տեսնում և զգում ենք: Ընդունելով հերթական հաղորդագրություն՝ մեր բնական համակարգիչը վերամշակում է այն և անմիջապես ուղարկում պատասխանը: Այս գործընթացի ցանկացած փուլում ֆիզիկական հոգնածության, ժամանակի գոտիների փոփոխության, անքնության, հոգեկան ուժեղ ցնցումների, էնդոգոնալ ծանրաբեռնվածության պատճառով կարող են որոշակի խախտումներ առաջանալ: Դեժավյուն ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ՝ «համակարգի խափանում» հակադիր ռեակցիայի փուլում:

ՕՏԱՐ ԱՇԽԱՐՀԻ ԴՈՒՈՐ

Բժիշկ-ցավազրկող Նատաշան մի անգամ առավոտյան ժամը 9-ից մինչև ուշ երեկո անցկացնում է վիրահատարանում: Այդ ընթացքում խոնավ և գորշ փողոցը ծածկվում է փափուկ ձյան շերտով: Նատաշան, դուրս գալով հիվանդանոցից, քիչ է մնում վայր ընկնի՝ հանդիպելով մի անսպասելի տեսարանի: «Ես այնպիսի տպավորություն ունեցա, կարծես բացել էի օտար մի աշխարհի դուռը,- հիշում էր նա, միայն պատկերացրու, համակրություն (երևի այդ ժամանակ քաղաքային ամբողջ տրանսպորտը քարացել էր լուսաֆորի տակ), շուրջը ամեն բան խորասուզված է անհավանական, նուրբ յասամանագույն լույսի մեջ (նեոնային լույսի և ձյան գունային էֆեկտ) և ծառեր, որ ձյան ծանրությունից կռացել են ու իրենց սապատավոր տեսքով այնուրոպակայինների էին նմանվում: Այս տեսարանը տեսեց մի քանի րոպե, հետո զրնգաց տրամվայը, բուժքույրը ինչ-որ բան բղավեց, և ես անմիջապես վազեցի կանգառ»:

Դեժավյուի մասին սրտիս ուզածի չափ խոսելով և կարդալով ակադեմիկոս Սենժենակու հրատարակած գիտական աշխատությունները՝ մի տեսակ տխրեցի: Ստացվում է, որ աշխարհում հրաշքներ չե՞ն լինում: Սակայն, չնայած իմ հետազոտությունների ընթացքում շատ նոր բաներ իմացա և նույնիսկ սովորական երևույթներին սկսեցի այլ աչքերով նայել, հրաշքներից հրաժարվել, այնուամենայնիվ, չեմ պատրաստվում: Չէ՞ որ առանց հեքիաթների կյանքը տխուր է, առավել ևս, որ Մանուսեի բոլոր բնակիչները հաստատ գիտեն, որ օպերայի թատրոնը լի է ուրվականներով...

Լարիսա ՄԱՏՐՈՍԵՆԿՈ

Բազմաթիվ գիտնականներ է տվել աշխարհին մեր բիրիկական հայոց հողը: Նրանցից է ֆիզիոլոգիական գիտության նվիրյալներից մեկը՝ ԴՅ ԳԱԱ ակադ. Լ. Ա. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի առաջատար գիտական աշխատող, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Խաչիկ Դովսեփի Նահապետյանը: Բոլորեց նրա ծննդյան 85 և գիտակազմակերպչական գործունեության 53 տարին:

Խ. Դ. Նահապետյանը ծնվել է 1932 թ. սեպտեմբերի 10-ին Շիրակի դաշտավայրի՝ իր պապերի կողմից 1812 թ. հիմնադրված Զվարճաձոր (այժմ՝ Փանիկ) գյուղում: 1950 թ. ոսկե մեդալով ավարտել է Սպիտակի շրջանի Նալբանդ (այժմ՝ Շիրակամուտ) գյուղի միջն. դպրոցը և նույն տարին ընդունվել Երևանի պետական բժշկական ինստիտուտի բուժական ֆակուլտետը, իսկ 1955-ից ԽՍՀՄ պաշտպանության նախարար Գ.Կ.ժուկովի հրամանով ուսումը շարունակել է Կույբիշևի (Սամարա) բժշկական ինստիտուտի ռազմաբժշկական ֆակուլտետում, որն էլ գերազանցությամբ ավարտել է 1957-ին՝ ստանալով գո-

վերաբնակեցված ու էնդեմիկ տարրերով (յոդ, ցինկ և այլն) հարստացված բուսատեսակների բժշկականաբանական պրոբլեմների ուսումնասիրության և կլինիկական պրակտիկայում ներդրման հարցերին: Մասնավորապես արտակարգ արդիական է շաքարային դիաբետ հիվանդության բուժման ոլորտում Մեղրախոտ հայկականին (Ստեվիա) նվիրված հետազոտություններից ստացված դրական արդյունքների ներդրման հիմնահարցը:

Գիտահետազոտական աշխատանքներին զուգընթաց Խ. Դ. Նահապետյանը այժմ էլ կատարում է մեծածավալ գիտակազմակերպչական և հասարակական աշխատանք. անդամակցում է ինստիտուտի գիտական խորհրդին, անդամ է «Ուղեղի հետազոտության միջազգային կազմակերպության» (ИБРО), «Բնապահպանության և Կենսագործունեության Անվտանգության Միջազգային Ակադեմիայի» (МАНЭБ), «Տեղեկատվության Միջազգային Ակադեմիայի» (МАИ), Նյու-Յորքի միջազգային ակադեմիայի: ՄАНЭБ-ի կողմից պարգևատրվել է Լոմոնոսովի անվան ոսկե մեդալով, շնորհվել է գիտության վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչում և պարգևատրվել է «Գիտնականի աստղ» շքանշանով, 1996-ին Նյու-Յորքի ԳԱ-ի կողմից արժանացել է «Տարվա մարդ» կոչմանը: Բազմիցս արժանացել է ԴՅ ԳԱԱ-ի և ՂՍՄ՝ «Գիտելիք» ընկերության պատվոգրերի (այդ թվում՝ 1984 թ., ստորագրված ակադ. Վ. Դամբարձումյանի կողմից 2003 թ.՝ ստորագրված ակադ. Ֆ. Սարգսյանի կողմից 2013 թ.՝ ստորագրված ակադ. Ռ. Մարտիրոսյանի կողմից):

Այսօր էլ Խ. Դ. Նահապետյանը լի է գիտաստեղծագործական եռանդով, շարունակում է կատարել մեծածավալ ու բազմաբնույթ ֆիզիոլոգիաբժշկագիտական հետազոտություններ և գիտակազմակերպչական աշխատանքներ: Աչքի է ընկնում արտակարգ համեստությամբ, աշխատասիրությամբ, պարզությամբ, հայրենասիրությամբ: Իր գործնական, բարոյական և մարդկային որակների համար մեծ հեղինակություն է վայելում ոչ միայն ինստիտուտի ողջ կոլեկտիվի, այլև հարակից այլ գիտական ինստիտուտների աշխատողների շրջանում: Մարդկային բարձր արժանիքներով օժտված Խ. Դ. Նահապետյանը շարունակում է ապրել անհանգիստ, աստվածահաճո կյանքով, մարդկանց անսպառ մղումով ու եռանդով օգնելու նվիրումով՝ արժևորելով մարդկային բարձր հարաբերություններն ու զգացումները:

Ցանկանում ենք մեր հոբելյարին երկարակեցություն և գիտական նորանոր նվաճումներ:

ԴՅ ԳԱԱ ակադ. Լ. Ա. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտ

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ

Ո՞ր ես գնում, հայ գիտնական՝

Հայացքը հառած հեռուներին,

Ո՞ւմ ես թողնում կաճառը հիմ՝

Քո պապերի սրբատեղին:

Ու բռնելով պանդխտության,

Անհայտ ճամփան օտարության,

Լքում ես քո հողն հայրենի,

Մեր հիմ աշխարհն հնամենի:

Մի պահ կանգնի՞ր: Խա՛յ գիտնական,

Լա՛վ մտածիր՝ ինչ ես անում,

Հոգով երբեք մի՛ փոքրանա,

Ու օտարին ծառա դառնա:

Խաչիկ ՆԱՅԱՊԵՏՅԱՆ

ՄԵՐ ՀՈՐԵԼՅԱՐԸ

ԽԱՉԻԿ ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ

(ԾԱՆՈՅԱՆ 85-ԱՄՅԱԿԻ ԱՄԹԻՎ)

րամասային բժշկի որակավորում: Մինչև 1964 թվականը ծառայել է ԽՍՀՄ զինված ուժերում՝ որպես զորամասային բժիշկ, այդ թվում՝ բժշկական կետի պետ, գնդի ավագ բժիշկ և այլն... 1964-ից աշխատում է ԴՅ ԳԱԱ ակադ. Լ. Ա. Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտում՝ տեսողական ռեցեպցիայի լաբորատորիայի ասպիրանտ, կրտսեր, ավագ, ապա առաջատար գիտական աշխատող, 1994 թվականից մինչև 2013 թվականը նաև ինստիտուտի գիտության գծով փոխտնօրեն, իսկ 2013-ից՝ որպես ինստիտուտի նյարդաանոթաբանական փոխհարաբերությունների լաբորատորիայի առաջատար գիտական աշխատող: Բժշկական գիտությունների թեկնածու է 1975-ից, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր՝ 1991-ից, ունի պրոֆեսորի գիտական կոչում 2012-ից:

Խ. Դ. Նահապետյանն ակնառու ներդրում ունի տեսողական անալիզատորի գործունեության հիմքում ընկած ֆիզիոլոգիական, կենսաֆիզիկական, կենսաքիմիական մեխանիզմների ուսումնասիրության, կենտրոնական նյարդային համակարգի պլաստիկության մեխանիզմների պարզաբանման, վնասված նյարդային համակարգի ու այլ հյուսվածքների ֆունկցիոնալ-կառուցվածքային վերականգնողական գործընթացներին նպաստող արդյունավետ բուժումային մեթոդների մշակման, ստրեսի բժշկականաբանական պրոբլեմներին նվիրված հետազոտությունների, տարբեր դեղաբույսերի ազդեցության ֆիզիոլոգիական մեխանիզմների բացահայտման ու բժշկության մեջ ներդրման բնագավառներում: Հեղինակ է 250-ից ավելի գիտական աշխատանքների, այդ թվում՝ մենագրությունների (համահեղինակությամբ), բժշկության ոլորտում ներդրված մեթոդական հանձնարարականների ու գյուտերի արտոնագրերի, համահեղինակ է «Մարդու և կենդանիների ֆիզիոլոգիա» դասագրքի (1998 թ.), բազմաթիվ գոլորտի բանաստեղծությունների և ազգին նվիրված երկու հայրենասիրական գրքերի:

Խ. Դ. Նահապետյանն առաջիններից մեկն էր ԽՍՀՄ-ում, որ մշակեց աչքի ցանցենու վաղ ռեցեպտորային պոտենցիալի գրանցման մեթոդը, ինչի կիրառումը կլինիկայում կարող է նպաստել վաղ շրջանում տեսողական անալիզատորի՝ աչքի ցանցենու հիվանդությունների ախտորոշմանը: Այդ կարևոր գիտակիրառական նշանակություն ունեցող հետազոտությունների արդյունքներն ընդհանրացված են նրա «Աչքի ցանցաթաղանթի վաղ ռեցեպտորային պոտենցիալի ուսումնասիրությունը, դերն ու նշանակությունը օֆթալմոլոգիայում» թեկնածուականատենախոսության մեջ (1975թ.):

Հետագա տարիներին ճշգրիտ էլեկտրաֆիզիոլոգիական մորագույն մեթոդների կիրառումով նա հետազոտել ու բացահայտել է կենսաբանության և նյարդաֆիզիոլոգիայի մի շարք կարևոր հարցեր՝ կապված վնասված կենտրոնական և ծայրամասային նյարդային համակարգի վերականգնողական գործընթացների հիմքում ընկած մեխանիզմների պարզաբանման և դրանց հաղթահարման մոր, առավել արդյունավետ մեթոդների մշակման ու ներդրման հետ, որոնք ամփոփվել են նրա «Մի շարք կենսածին և ֆիզիկական գործոնների ազդեցությունը վնասված հյուսվածքների ֆունկցիոնալ-կառուցվածքային վերականգնողական գործընթացների վրա փորձերում և կլինիկայում» թեմայով դոկտորականատենախոսության մեջ (1991 թ.):

Հետագա հետազոտություններում, հիմնական գիտական ուղղություններին զուգընթաց, նրա կողմից արժեքավոր տվյալներ են ստացվել սթրեսի բժշկականաբանական պրոբլեմների ուսումնասիրության բնագավառում, որոնք, տեսականից բացի, ունեն նաև կիրառական նշանակություն:

Նրա վերջին տարիների հետազոտություններում մեծ ուշադրություն է դարձվում մի շարք արժեքավոր, սակայն քիչ ուսումնասիրված, ԴՅ-ում և ԼՂՀ-ում առաջին անգամ

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐԵՐԳՈՂԸ ԽԱՐԵՆՈՒՄ Է

«Գիտություն» թերթի մշտական ընթերցող, գիտությունների ազգային ակադեմիայի երկարամյա աշխատակից Գովեն Բաղդասարյանին հավանաբար գիտեն շատ-շատերը: Գովենին ճանաչողները ավելի հաճախ նրան դիմում են «վարպետ Գովեն» բառերով: Այդ «վարպետ» կոչումը Գովեն Բաղդասարյանը ձեռք է բերել տարիների վաստակով: Նա գլուխ է հանում ցանկացած սարքից՝ լինի մեխանիզմ, էլեկտրականություն, հաշվողական տեխնիկա, էլեկտրոնիկա, թե գերձգրիտ գործիք ու սարք: Եթե դրանք խափանվում են կամ փչանում, ինքն ինքն վարպետ Գովենին: Նա անպայման գլուխ կհանի և կվերանորոգի սարքը: Եղել է, որ նա ԴՅ ԳԱԱ հիմնարար գիտական գրադարանի համար ստեղծել է գերձգրիտ ու չափազանց բարդ մի սարք, որն արտասահմանից բերելու համար հազարավոր դոլարներ պետք է վճարվեին: Եվ սարքը մինչ օրս անխափան ծառայում է նպատակին: Վարպետ Գովենի կերպարը ամբողջ

ջացնելու համար կուզեինք տեղեկացնել, որ նա ժամանակին ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետը, աշխատել Երևանի հաշվիչ մեքենաների ինստիտուտում, ռադիոսիրողների համաշխարհային առաջնությունների բազմակի հաղթող է, ոսկե մեդալակիր և ամենակարևորը՝ ունի հիրավի ոսկե ձեռքեր, որոնք սիրով, անտրտուն ծառայեցնում է մարդկանց: Կարևորենք՝ առանց նյութական ակնկալիքի:

Օրերս վարպետ Գովենը այցելեց խմբագրություն և, որքան էլ զարմանալի էր, նա առնչվել էր մի երևույթի, որի բացատրությունը ինքը չուներ: Նա խնդրեց այդ առեղծվածը ներկայացնել մեր կենսաբաններին և ստանալ դրա պատասխանը: Խմբագրությունը կենսաբաններին է հղում այդ հարցը՝ պատասխան ստանալու ակնկալիքով:

- Ուրեմն՝ մենք նստած էինք օջախի մոտ և ուշադիր հետևում էինք կրակի այրվելուն: Չէ՞ որ օղեթորման ժամանակ շատ

կարևոր է կրակի չափը: Մթնշաղ էր: Համարձակտեցի մի տարօրինակ բան: Ուրեքիս մոտով սկսեց հոսել 10 սանտիմետր լայնությամբ մի առու: Ապշած նայում էի՝ որտեղից հայտնվեց այդ հոսող ջուրը: Ավելի ուշադիր նայելով՝ ես հասկացա, որ դա ոչ թե առու է, այլ մրջյունների հոսք: Հազարավոր մրջյուններ հոսում, շարժվում էին դեպի կրակի մոտ դիզված տախտակները: Մրջյուններից ոչ մեկը չէր խախտում հոսքի սահմանները: Անչափ զարմացած էի. ինչո՞ւ են մրջյունները հոսում-շարժվում դեպի վառելիքի համար բերված տախտակները: Իմ զարմանքն իր զագաթնակետին հասավ, երբ նկատեցի, որ մրջյունների հոսքը՝ առվի մոյն լայնությամբ, շարժվում է հակառակ ուղղությամբ: Ապշեցուցիչն այն էր, որ բոլորի բերաններում սպիտակ, մանրագույն գնդիկներ էին: Ես հետո պիտի կռահեի, որ դրանք մրջյունների ձվեր են:

Որոշ ժամանակ անց մրջյունների

հոսքը կտրվեց: Այո՛, նրանք իրենց առաջադրանքը՝ տախտակների ճեղքերում դրված տասնյակ հազարավոր ձվերը, վերադարձրին նախնական վայրը: Մրջյունների ապագա սերունդը փրկված էր:

Ինձ առեղծված մնաց մի քանի համազանք, որոնց բացատրությունն ակնկալում են կենսաբաններից: Ահա դրանք.

- մրջյունները ունի՞ց էին ստացել առաջադրանքը,

- տախտակները, որ մենք ձեռքով բերել էինք կրակի համար, գտնվում էին մոտ 50 մետր հեռավորության վրա: Մրջյունները ինչպե՞ս կողմնորոշվեցին և գտան իրենց ապագա սերնդի՝ ձվերի տեղը: Ո՞րն էր նրանց կողմնորոշման բանալին, եթե գետնի վրա մենք որևէ հետք չէինք թողել: Ես հմուտ ռադիոսիրող եմ և լավ գիտեմ ռադիոազդանշանների հնարավորությունները: Եթե հետքերը չկային, ապա ո՞վ էր ռադիոազդանշաններ կամ ուղղակի տասնյակ հազարավոր մրջյունների զանգվածին ուղղորդող ուժը:

Շատ կցանկանայի լսել մեր կենսաբանների բացատրությունը:

Նվիրեցին Սևծովյան նավատորմը

1846 թվականի գարնանն արդեն փառաբանված ծովանկարիչ Յովհաննես Այվազովսկին մեծ շուքով նշում էր իր ստեղծագործական գործունեության տասնամյակը: Այդ նշանակալի իրադարձության առթիվ նա թեոդոսիայում առաջին անգամ կազմակերպել էր իր նկարների մեծ ցուցահանդեսը և շքեղ ժողովրդական տոնախմբություն, որին մասնակցելու էին եկել ոչ միայն թեոդոսիայի, այլև Ղրիմի, Մոսկվայի, Պետերբուրգի և ուրիշ քաղաքների՝ նրա արվեստի երկրպագուները:

Սևծովյան նավատորմի ղեկավարությունը, որը բարձր էր գնահատում և հարգում Ռուսաստանի զխավոր ծովային շտաբի «պաշտոնական» գեղանկարչին, որոշեց անմասն չմնալ նշանավոր նկարչի մեծարմանը:

Սևաստոպոլից հանդիսավոր շարքով թեոդոսիա ժամանեց սևծովյան նավատորմը, որպեսզի մեծ շուքով ողջունի ականավոր ծովանկարչի հոբելյանը:

Գեղանկարիչը հպարտ էր ու անչափ շոյված՝ այդ պատվին արժանանալու համար: Հետագայում նա այս

անմոռաց իրադարձությանը նվիրեց իր գլուխգործոցներից մեկը՝ «Սևծովյան նավատորմը թեոդոսիայում» կտավը:

Ի դեպ, Մոսկվայի Տրետյակովյան պատկերասրահը սեպտեմբերի սկզբներից երկարացրել է կիրակի օրերի աշխատանքային ժամերը: Պատճառը աշխարհահռչակ ծովանկարիչ Յովհաննես Այվազովսկու ցուցահանդեսի այցելուների մեծ թիվն է: Եթե առաջներում պատկերասրահը աշխատում էր մինչև 18.00, ապա նոր որոշումով բաց կլինի մինչև 21.00:

Մոտավոր հաշվումներով յուրաքանչյուր օր ցուցահանդես է այցելում մոտ 5.000 մարդ: Ի դեպ, անցած մեկ ամսվա ընթացքում ցուցահանդեսը դիտել է 155 հազար մարդ: Ցուցահանդեսը գործելու է մինչև նոյեմբերի 20-ը: Ինչպես հայտարարել է ՌԴ մշակույթի նախարար Վլադիմիր Մեդինսկին, Այվազովսկու ցուցահանդեսը այցելուների թվով արդեն գերազանցել է Վալենտին Սենյովի ցուցահանդեսը:

Աստվածային հող

1281 թվականին մոնղոլական հինգերորդ մեծ խանը՝ Հինգիզ խանի թոռը, որոշեց նվաճել ճապոնիան: Եվ որպեսզի իր բանակն անցկացնի Կորեական նեղուցի վրայով, որոշեց կառուցել կամուրջ, որի նմանը աշխարհում դեռ չէր եղել:

Վիթխարի կամրջի կառուցման համար պետք եղավ 10 հազար նավ: Հատ շուտով տասը հազար նավեր նեղուցի ողջ լայնքով՝ ափից ափ, շարվեցին մեկ գծով: Չուշացավ նաև փայտյա տախտակամածը, որը փռվեց 10 հազար նավի վրա: Մոնղոլական հեծելազորի ավանգարդ ձիերը սկսեցին դուրս գալ տախտակամածի վրայով: ճապոնիայի ծակատագիրը վճռվում էր: Սակայն հեծելազորը դեռ չէր հասել հանդիպակաց ափին, երբ հանկարծ մոլեգնեց հզոր թայֆունը: Մի ակնթարթում հրեշավոր կամուրջը կուլ գնաց ծովի ալիքներին:

Այդ փրկարար թայֆունը ճապոնիայի տարեգրության մեջ ստացավ «Աստվածային քամի» կամիկաձե անվանումը: Հետագայում սկսեցին կամիկաձե կոչել ճապոնացի մահապարտ զինվորներին: Երկրորդ համաշխարհային տարիներին կամիկաձեներին լայնորեն օգտագործում էին կայսերական բանակի ռազմական բոլոր գործողություններում:

«Վազող ականները» անսպասելիորեն նետվում էին տանկերի թրթուրների տակ, պայթեցնում ամրությունները: Օդաչու-կամիկաձեները, առանց երկմտելու, ինքնաթիռներն ուղղում էին թշնամական նավերի վրա: Իսկ պատերազմի վերջին օրերին՝ 1944 թվականին, սկսեցին սարսափ տարածել նաև ստորջրյա կամիկաձեները:

Վրեժի այդ քաղցր զգացումը

Նշանավոր կինոռեժիսոր Սթիվեն Սպիլբերգը երեք անգամ փորձեց ընդունվել Հարավային Կալիֆոռնիայի կինեմատոգրաֆիայի համալսարան և երեք անգամ էլ մերժվեց՝ անընդունակության համար:

Հատ տարիներ անց, երբ Սպիլբերգն արդեն չափազանց նշանավոր էր, հիշյալ համալսարանը որոշեց նրան պատվավոր կոչում շնորհել:

Սպիլբերգը համաձայնվեց, սակայն մի պարտադիր պայմանով. վկայականի վրա պետք է անպայման լինի այն մարդու անունը, որը ստորագրել է երեք մերժումները:

«Կնքահայրը» կինոնկարում Սոննիի կերպարի հրաշալի դերակատարության համար Ջեյմս Կասնը երկու անգամ արժանացել է նյույորքյան «Տարվա իտալացի» պարգևին:

Ըստ որում Կասնը ոչ մի առնչություն չունի Իտալիայի հետ, նա ծնվել է Միացյալ Նահանգներում՝ հրեա ներգաղթյալների ընտանիքում:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

«ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը հայտարարում է մրցույթ՝ ինստիտուտի երաժշտության բաժնի վարիչի թափուր պաշտոնը զբաղեցնելու համար:

Մրցույթին կարող են մասնակցել Հայաստանի Հանրապետության այն քաղաքացիները, ովքեր ունեն՝
ա) բարձրագույն երաժշտագիտական կրթություն,
բ) գիտական աշխատանքի 10 տարվա փորձ,
գ) արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան,

դ) արվեստագիտության պրոֆեսորի գիտական կոչում,

ե) գիտական ստորաբաժանման ղեկավարի պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ իրավական ակտերի իմացություն (այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրություն, գիտության ոլորտի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրություն, իրավական այլ ակտեր):

«ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության երաժշտության բաժնի վարիչի թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է ներկայացնել հետևյալ փաստաթղթերը՝

- ա) գրավոր դիմում,
- բ) երկու լուսանկար՝ 3x4 չափսի,
- գ) աշխատանքային գրքույկի պատճենը,
- դ) ինքնակենսագրություն,
- ե) բարձրագույն կրթության դիպլոմի պատճենը,
- զ) արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճանը և պրոֆեսորի գիտական կոչումը հավաստող փաստաթղթերը,
- է) կադրերի հաշվառման անձնական թերթիկը (լրացված),
- ը) տեղեկանք մշտական բնակության վայրից,
- թ) բնութագիր վերջին աշխատավայրից,
- ժ) զինվորական գրքույկ կամ զինապարտության մասին փաստաթուղթ:

Մրցույթին մասնակցելու համար դիմումներն անհրաժեշտ է ներկայացնել սույն հայտարարության հրապարակման օրվանից սկսած մեկ ամսվա ընթացքում (բացի շաբաթ և կիրակի օրերից), ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ:

Հասցեն՝ Երևան 0019, Մարշալ Բաղրամյան պողոտա 24/IV, ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ, հեռախոս՝ 58-37-02:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան
24բ, հեռ. 56-80-14:

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 22.09.2016թ.
Տպաքանակը՝ 500: gitutyun@sci.am

"ТИТУТИОН" ("Hayka") razeta HAH PA